

Alınış tarihi (Received): 01.04.2019
Kabul tarihi (Accepted): 04.12.2019

Sivas İli Merkez İlçesinde Tarım İşletmelerinin Mevcut Durum Analizi ve İşletmecilerin Bilinç Düzeylerinin Belirlenmesi

Rüveyda YÜZBAŞIOĞLU^{1,*}, Göksal ÇIKILI²

¹Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Tokat, Türkiye

² Tarım Kredi Kooperatifleri Sivas Bölge Müdürlüğü

* sorumlu yazar: ruveyda.kiziloglu@gop.edu.tr

ÖZET: Araştırmada Sivas merkez ve merkeze bağlı köylerde tarım işletmelerinin mevcut durumları ve işletmecilerin bilinç düzeyinin belirlenmesi amaçlanmıştır. 92 tarım işletmesinde yapılan inceleme sonuçlarında; tarım işletmelerin de eğitim ortalamasının düşük olduğu, yaş ortalamasına bakıldığında 18-30 aralığında nüfusun az olduğu, işletmelerin yarıya yakınının hem bitkisel hem de hayvansal üretim yaptıkları, işletmelerin arazi büyüklüklerinin küçük olduğu (ortalama 50.50 dekar), işletmelerin üretmiş oldukları hayvansal ve bitkisel ürünleri pazarlamada zorluklar yaşadıkları, üreticilerin örgütlenme alanında tam manasıyla bilinçli bir şekilde hareket etmedikleri ve işletmelerin girdi temini ile ürünün satış fiyatının temel sorunları olduğu görülmüştür. Gerek eğitim seviyesinin düşük olması gerek teknik bilgilerinin yetersiz olmasından dolayı kaliteli ve sürdürülebilir tarım için ilgili kurum ve kuruluşların daha fazla bilgilendirme toplantıları yapması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler- Bilinç Düzeyi, eğitim, işletmeci, kırsal, tarım, üretim

Current Situations of Agricultural Enterprises and Conscious Levels of Agricultural Producer in Sivas Central District

ABSTRACT: The aim of the study was to determine the current status of agricultural enterprises and the level of awareness of the enterprises in the central and central villages of Sivas. In the results of the survey conducted in 92 agricultural enterprises; The average of education in agricultural enterprises is low, the average age of 18-30 in the population is less than the population, close to half of the enterprises of both herbal and animal production, where the size of the farm is small (average 50.50 decares), enterprises produce animal and herbal products have difficulties in marketing where they lived, the producers did not act in a conscious manner in the field of organization, and it was seen that the basic problem of the sales price of the product with the input supply of the enterprises. Due to the low level of education and insufficient technical knowledge, it can be suggested that the relevant institutions and organizations make more information meetings for quality and sustainable agriculture.

Keywords- Level of Awareness, education, enterpriser, agricultural, rural production

1. Giriş

Türkiye tarımsal ürünlerin üretiminde, dünyanın tarımsal ürün üretiminde ön sıralarda yerini almış bir ülke konumundadır. Ancak, tarım sektörünün yıllardır süre gelen bir takım problemleri mevcuttur. Bu problemlerden öne çıkanlar ise; tarım arazilerin parçalı ve dağınık olması, sulanabilir arazi azlığı, girdi maliyetlerinin fazla olması, üreticilerin eğitim seviyesinin düşük olması, teknoloji ve yeniliği benimsemeye zorluk yaşanması, çiftçi kayıt sisteminin tam benimsenmemesidir. Bir sorunu çözebilmek için önce sorunun mevcudu bulunmalı ve belirlenen duruma göre gerçekçi ve sürdürülebilir çözüm önerileri bulunmalıdır. Bu teoriden yola çıkılarak literatürdeki mevcut çalışmalar incelenmiştir. Son yıllarda yapılan

araştırmalar incelendiğinde hayvancılık işletmelerinin mevcut durumlarını ortaya koyan (Önal ve Özder, 2008; Daş ve ark., 2014; Ceyhan ve ark., 2015; Köseman ve Şeker, 2015; Aydın ve Unakıtan, 2016; Bakan ve Aydın, 2016; Ertek ve ark., 2016; Güler ve ark., 2016; Hozman ve Akçay, 2016; Köseman ve ark., 2016; Köseman ve Şeker, 2016; Şahin ve Gürsoy, 2016; Çelik ve Sarıözkan, 2017; Karadaş, 2018) ya da bitkisel üretim yapan işletmelerin mevcut durumlarını ortaya koyan (Turhan ve ark., 2013; Aydın ve Çelen, 2017) çalışmalara rastlamak mümkündür. Ancak işletmeleri karma işletme yani hem bitkisel üretim yapan hem de hayvansal üretim yapan işletmelerin mevcut durumunu inceleyen az çalışmaya rastlanmış olunması araştırmanın önemini iyice artırmaktadır.

Araştırma alanı olan Sivas ilinin genel tarım arazi durumuna bakıldığında ilin; 7 962 132 hektar alana sahip olduğu, il topraklarının %40.66'sını tarım, %43.41'ini çayır-mera, %12.66'sını orman ve fundalık, %3.27'sini tarım dışı alanlar oluşturmaktadır. Tarım işletmelerin mevcut durumunu ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada işletmelere 5 bölümlük anket uygulanmıştır. İlk bölümde işletmelerin sosyo-ekonomik yapısı ile ilgili sorular, ikinci bölümde işletmelerin mevcut varlıkları (arazi, alet-ekipman, hayvan), üçüncü bölümde işletmecinin bilinç düzeyini belirleyici puanlı sorular hazırlanmış, dördüncü bölümde işletmelerin yararlandığı destekleri belirleyici sorular sorulmuş ve son bölümde işletmelerin başlıca sorunları öğrenilmeye çalışılmıştır. Böylelikle işletmelerin mevcut durumları, işletmecilerin bilinç düzeyleri ortaya konulup, sorunlar belirlenip, işletmelerin sürdürülebilir hale gelmesi ve ileri dönük planlar için çözüm önerilerinde bulunması bu araştırmanın amaçları içerisinde yer almaktadır.

2. Materyal ve Yöntem

2.1. Materyal

Bu araştırmanın materyalini, Sivas ili merkeze bağlı 25 köyde bulunan tarım işletmelerinden 2018 Mart ayında anket yoluyla elde edilen veriler oluşturmuştur.

2.2. Yöntem

Sivas Tarım ve Orman İl Müdürlüğü'nden elde edinilen bilgilere göre merkez ilçeye bağlı ÇKS sistemine kayıtlı 4 470 işletme bulunmaktadır. Bu popülasyon büyüklüğünde, %10 örnekleme hatası ve %90 güven düzeyinde yapılacak bir çalışma için alınması gerekli örnek sayısı aşağıda verilen formül kullanılarak 92 işletme olarak hesaplanmıştır (Çiçek ve Erkan, 1996; Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004; Ünal ve ark., 2013; Ceyhan ve ark., 2015; Daş ve ark., 2014; Şahin ve Gürsoy, 2016).

$$n = \frac{N \cdot t^2 \cdot p \cdot (1-p)}{(N-1) \cdot d^2 + t^2 \cdot p \cdot (1-p)}$$

n= örnek büyüklüğü (92 işletme),

N= popülasyon büyüklüğü (4 470 işletme),

t: %90 güven aralığında t cetvel değeri (1.65)

p: 0.5 (%50 görülme sıklığı), q: 0.5 (%50 görülmememe sıklığı)

d: % 10 Örnekleme hatası (0.10)

3. Araştırma Bulguları ve Tartışma

3.1. İşletmelerin Sosyo-Ekonomik Yapıları

İşletmelerin bazı demografik özellikleri Çizelge 1’de verilmiştir. İşletmecilerin %96.73’ü erkek, %3.27’si ise kadın olarak tespit edilmiştir. Araştırmanın yapıldığı tarihe yakın benzer sonuca rastlamak mümkün; Köseman ve ark. (2016), Malatya ilindeki arıcılık yetiştiriciliği yapan üreticilerin %95.3’nün erkek olduğunu bulmuşlardır.

Tarım işletmecilerinin eğitim yüzdesi en çok %39.13 ile ilkökul mezunlarından, en az ise % 3.26 ile lisans mezunlarından oluşmaktadır. Tarım işletmelerinde önlisans ve lisansüstü eğitim görmüş üretici bulunmamaktadır. Benzer sonuçlar literatürde rastlamak mümkündür. Ceyhan ve ark. (2015), Niğde ilinde koyunculuk yapan işletme sahiplerinin %68.80’nin ve Hozman ve Akçay (2016), Sivas ilinde süt sığırcıları ile yaptıkları araştırmalarında işletmecilerin %49’nun ilkökul mezunu olduğunu belirtmişlerdir. Şahin ve Gürsoy (2016), Iğdır ilindeki süt sığırcılığı yapan işletme sahiplerinin %70.93’ünün ve Karadaş (2018), Hakkari ilindeki koyunculuk işletmeciliği yapan işletmecilerin %64.7’sinin ilkökul mezunu olduğunu bulmuştur.

İşletmecilerin medeni duruma bakıldığında %92.39 oranında evli iken evli olmayanların oranının ise %7.61 tespit edilmiştir.

İşletmecilerin %75.00’i tarım işletmesi dışında farklı bir meslekle de uğraştığı belirlenmiştir. Tarım dışı çalışan işletmecilerin %57.97’si serbest olarak çalıştığı gözlenmiştir. Benzer bir sonucu Bakan ve Aydın (2016), Ağrı ilindeki süt sığırcılığı yapmanın yanında üreticilerin %96.2’si başka üretim dalı ya da tarım dışında çalıştığını belirtmiştir. TRA2 bölgesindeki hayvancılık işletmeleri üzerine çalışan Polat (2017), araştırmaları sonucunda yetiştiricilerinin %60.0’nun tarım dışı çalıştığını bulmuştur.

İşletme sahiplerinin sigorta durumuna bakıldığında %83.70’inin işletmenin sigorta kaydının bulunduğu, sigorta türünde ise en çok %67.53 ile Bağkurlu olduğu tespit edilmiştir. Samsun ilinde aile çiftçiliğinin mevcut durumunu ortaya koymaya çalışan Çelik (2017), araştırma kapsamında görüştüğü üreticilerin %89.9’nun sosyal güvencesi olduğu sonucuna varmıştır. Ağrı ilindeki süt sığırcılığı yapan işletmecilerin %56.6’sının sosyal güvencesi olmadığını Bakan ve Aydın (2016), yaptıkları araştırma ile ortaya koymuştur. Polat (2017), TRA2 bölgesindeki hayvancılık işletmecilerinin %17.5’nin sosyal güvencesinin olmadığını bulmuştur. Bu araştırma ve benzer literatürlerin sonuçlarına göre tarım işletmecilerinin artık sosyal sigorta işine önem verdiği söylenebilir.

Tarım işletmelerinde üreticilik dalına bakıldığında %23.91’nin bitkisel, %30.43’nün hayvansal, %45.66’sının hem bitkisel hem de hayvansal üretim dalında faaliyet yapıldığı tespit edilmiştir. Bu da tarım işletmelerin tek bir faaliyet alanı ile geçimlerini sağlayamadıkları için farklı bir faaliyet alanında da hizmet vermeye çalıştıklarını göstermektedir. Araştırma yöresinde yapılan başka bir çalışmada da süt sığırcılığı yapan işletmecilerin %50.3’ü hem bitkisel hem de hayvansal üretim yapıldığı tespit edilmiştir (Hozman ve Akçay, 2016). Benzer bir sonucu Çelik (2017), Samsun ilindeki çiftçilerin %64.4’nün hem hayvansal hem de bitkisel üretim yaptığı sonucuna varmışlardır.

Çizelge 1. İşletmecilerin Bazı Demografik Özellikleri**Table 1.** Some Demographic Features of the Producer

		Frekans	%	Ortalama		
Cinsiyet	Erkek	89	96.73			
	Kadın	3	3.27			
Eğitim Durumu	Okur-yazar değil	0	0			
	Okur-yazar	5	5.43			
	İlkokul	36	39.13			
	Orta okul	30	32.61			
	Lise	18	19.57			
	Önlisans	0	0			
	Lisans	3	3.26			
Medeni Durum	Lisansüstü	0	0			
	Evli	85	92.39			
Üreticilikten Başka İşle Uğraşma Durumu	Bekar	7	7.61			
	Serbest	40	57.97			
	Memur	0	0			
	İşçi	14	27.29			
	Esnaf	4	5.80			
	Emekli	8	11.59			
	Ev hanımı	1	1.45			
	Öğrenci	1	1.45			
İşletme Sahibinin Sigorta Durumu	Diğer (Muhtar)	1	1.45			
	Evet	77	83.70			
Sigorta Türü	Hayır	15	16.30			
	Bağkur	52	67.53			
	SGK	25	32.47			
Üreticilik Dalı	Diğer	0	0			
	Bitkisel	22	23.91			
	Hayvansal	28	30.43			
Bitkisel-Hayvansal				42	45.66	
Yaş					42.34	
Ailedeki birey sayısı					5.74	
Ailedeki çalışan birey sayısı					1.76	
Ailenin tarım dışı yıllık geliri					18.347,83	
Ailenin tarımsal yıllık geliri					30.527,61	
Üreticilik Deneyimi					19.73	

İncelenen işletmelerde işletme sahibinin yaş ortalaması 42.34'tür. Üreticilik deneyimine bakıldığında ise ortalaması 19.73 yıldır. Sivas ilindeki tarım işletmecilerinin genç nüfus içinde yer aldığı bu sonuç doğrultusunda söylenebilir. Trakya bölgesinde tarım işletmesinin sahiplerinin de yaş ortalaması 49.92 olarak Aydın ve Unakıtan (2016) bulmuşlardır. Bakan ve Aydın (2016), Ağrı ilinde süt sığırcılığı yapan işletme sahibinin yaş ortalamasını 47.3 bulurlarken yetiştiricilik deneyimini ortalama 24.3 yıl olarak bulmuşlardır. Güler ve ark. (2016), Erzurum Hınıs ilçesindeki sığır işletmecilerinin %45.9'unun yetiştiricilik deneyiminin 11 ile 20 yıl arasındaki grupta yoğunlaştığını belirlemiştir. Şahin ve Gürsoy (2016), Iğdır ilindeki süt sığırcılığı yapan işletmecilerinin yaş ortalamasını 47.55 bulurken hayvancılık yapma deneyimini 26 yıl olarak tespit etmiştir. Shalström ve ark. (2014), Fırlandiya'daki çiftçilerin yaş ortalamasını 47.0, Duguma ve ark. 2012 Afrika kıtasındaki Etiyopya'daki üreticilerin yaş ortalamalarını 51.3 olarak bulmuşlardır. Ahaotu ve ark. (2013), Nijarya'daki sığır yetiştiriciliği yapan işletme sahiplerinin %60.8'nin 10 ile 20 yıl arasında yetiştiricilik tecrübesi olduğunu belirlemiştir.

İncelenen işletmelerde ortalama 6 bireyin yaşadığı ve 2 bireyin aktif olarak çalıştığı belirlenmiştir. Daş ve ark. (2014), Bingöl ilinde Sığır yetiştiriciliği ile uğraşan işletmede en fazla nüfus yoğunluğunu (%56.25) 6-9 kişi aralığında ki grupta bulmuşlardır. Güler ve ark. (2016), Erzurum Hınıs ilçesindeki sığır yetiştiriciliği yapan işletmelerin %40.00'nin ortalama hanesindeki fert sayısı 6 kişi olarak bulmuşlardır. Iğdır ilindeki süt sığırcılığı işletmeciliği üzerine çalışan Şahin ve Gürsoy (2016), işletmecini ortalama hane halkını 5 kişi olarak belirlemiştir.

İşletmelerin yıllık tarımsal geliri ortalama 30 527 61 TL ve tarım dışı yıllık ortalama gelir ise 18 347 83 TL olarak hesaplanmıştır.

3.2. İşletmelerin Mevcut Varlıkları

Çizelge 2 incelendiğinde; mülk arazi büyüklüğü ortalama 75.32 dekar, kira ile tutulan arazi büyüklüğü 49.91 dekar, ortakçılıkla tutulan arazi büyüklüğü 20.82 dekar ve kiraya ortağa verilen arazi 2.01 dekadır. İşletmelerin ortalama tarla arazisi 50.50 dekar, meyve arazisi 0.55 dekar, bahçe arazisi ise 1.55 dekadır.

Çizelge 2. İşletmenin Arazi Varlığı (da)

Table 2. Land Ownership of the Enterprises (dec)

Arazi Türü	Ortalama (da)
Mülk arazi	75.32
Kira ile tutulan arazi	49.91
Ortakçılıkla tutulan arazi	20.82
Kiraya ortağa verilen arazi	2.01
Tarla arazisi	50.50
Meyve arazisi	0.55
Bahçe arazisi	1.55
Parsel büyüklüğü	2.12
Parsel sayısı (adet)	0.85

Çizelge 3 incelendiğinde işletmelerin üretim alanında en fazla buğdayın aldığı görülmektedir. Buğdaydan sonra ilk üç sırası arpa, yonca ve korunga üretimi almaktadır. İncelenen tarım işletmelerinde sebze ve ayçiçeği ekimi yapılmadığı tespit edilmiştir.

Çizelge 3. İşletmenin Üretim Deseni (da)

Table 3. Production Pattern of the Enterprises (dec)

Ürün Deseni	Frekans	%	Ortalama (da)
Buğday	66	71.74	90.77
Arpa	57	61.96	66.96
Mısır	3	3.26	10.00
Patates	2	2.17	12.50
Yonca	19	20.65	13.32
Korunga	10	10.87	28.80
Ayçiçeği	0	0	0
Meyve	7	7.61	22.43
Sebze	0	0	0
Diğer	11	11.96	130.10

Çizelge 4 incelendiğinde; İşletmede aile işgücü varlığında kadın işçi sayısı ortalama 0.92, erkek işçi sayısı ise 1.60 olarak bulunmuştur. Devamlı işletme dışında çalışan nüfus içinde erkekler 1.05 ortalama ile birinci sırada yer almaktadır. Ailelerin ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sadece işletmede çalışmadıkları erkeklerin 1.05, kadınlarda ise 0.47'sinin devamlı işletme dışında çalıştıkları tespit edilmiştir. İşletmede aile iş gücünde erkeklerin 0.82'si, kadınların ise 0.44'ünün devamlı işletmede çalıştıkları tespit edilmiştir. Yani işletmelerde çalışan toplam erkek sayısı kadın sayısından fazla olduğu söylenebilir. Literatürde benzer sonuca rastlamak mümkündür. Örneğin; Aydın ve Çelik (2017) GAP bölgesinin tavukçuluk yapan işletmelerde çalışan erkek nüfusun kadın nüfusunun üç katı olarak bulmuşlardır. Trakya bölgesinde tarım işletmelerinin çalışan işgücü varlığını inceleyen Aydın ve Unakıtan (2016) da erkek nüfusun toplam çalışan nüfusun yarısından fazla olduğunu belirlemiştir.

Çizelge 4. İşletmenin İşgücü Varlığı (ortalama)

Table 4. Labor of the Enterprises (average)

	Kadın İşçi	Erkek İşçi
Aile iş gücü	0.92	1.60
Devamlı işletme dışındaki aile iş gücü	0.47	1.05
İşletmede devamlı çalışan işçi	0.44	0.82
Altı aydan az çalışan aile iş gücü dışındaki çalışan işçi	0.03	0.18

Çizelge 5'te işletmecilerin sahip olduğu makina tesisatı verilmiştir. Çizelgeye göre işletme başına ortalama traktör varlığı 0.92, pulluk 0.88, diskarov 0.26, kültüvator 0.47, mibzer 0.66, biçerdöver 0.03, harman makinası 0.06, römork 0.84, su motoru 0.32, süt makinası 0.42, yem karma makinası 0.23, slaj makinası 0.15, balya makinası 0.05, diğerleri ise 0.16 adettir. Yani işletmecilerin %92.39'unun bir adet traktöre sahip olduğu söylenebilir. Bu sonuca benzer başka çalışmalara rastlamak mümkündür. Bakan ve Aydın (2016), yaptıkları araştırmalarında üreticilerin %80.2'sinin traktöre sahip olduğunu belirlemiştir. Başka bir örnek de Çelik (2017), aile çiftçilerinin %74.6'sının traktörünün olduğunu bulmasıdır.

Çizelge 5. İşletmelerin Alet-Ekipman Varlığı

Table 5. Instrument-Equipment of the Producers

Ürün Deseni	Frekans	%	Ortalama (adet)
Traktör	85	92.39	0.92
Traktör Pulluğu	81	88.04	0.88
Diskarov	23	25	0.26
Kültüvator	43	46.74	0.47
Mibzer	60	65.20	0.66
Biçerdöver	3	3.26	0.03
Harman Makinası	6	6.52	0.06
Römork	76	82.61	0.84
Su Motoru	29	31.52	0.32
Süt Makinesi	38	41.30	0.42
Yem karma makinesi	21	22.83	0.23
Sılay makinesi	14	15.22	0.15
Balya makinesi	5	5.47	0.05
Diğer	15	16.30	0.16

Çizelge 6 incelendiğinde; büyükbaş hayvan ortalama adedi; 9.52 ile inek, 5.04 ile dana, 4.24 ile düve, 4.16 ile tosun ve 1 adet ile manda olduğu tespit edilmiştir. Küçükbaş hayvan besleyen işletmelerde ise ortalama, koyun 33.57 adet, kuzu 12 adet, keçi ise 10.50 adettir.

Kümes hayvanı besleyen işletmelerde ortalama ise 16.50 adet ile tavuk, 2.11 adet ile horuzdur. Arıcılık yapan 3 işletme bulunmaktadır.

Çizelge 6. İşletmelerin Hayvan Varlığı

Table 6. Animal Entity of the Producers

Hayvan Türü	Frekans	%	Ortalama (adet)
a) İş Hay.			
At	1	1.09	1.00
b) İrat Hayv.			
İnek	67	72.82	9.52
Dana	49	53.27	5.04
Tosun	43	46.73	4.16
Düve	29	31.52	4.24
Manda	1	1.09	1
Koyun	7	7.61	33.57
Kuzu	4	4.34	12.00
Keçi	2	2.17	10.50
c) Kümes Hayv.			
Tavuk	36	39.13	16.50
Horoz	28	30.43	2.11
Kaz	9	9.78	3.67
Ördek	8	8.70	4.38
Hindi	6	6.52	5.67
d) Arı Kovanı			
Yerli	2	2.17	45
Fenni	1	1.09	100

Çizelge 7 incelendiğinde işletmelerin %48.28'inin tüccar üzerinden pazarladığı, %27.58'inin ürünlerini kendi çabalarıyla pazarladığı, %16.55'inin kooperatifler üzerinden pazarladığı ve %5.52'sinin aracı üzerinden pazarladığı tespit edilmiştir.

Çizelge 7. İşletmelerin Ürünlerini Pazarlama Yerleri

Table 7. Marketing Products Products by Producers

Pazarlama Yeri	Frekans	%
Kendi	40	27.58
Kooperatif	24	16.55
Başka iller	1	0.69
Tüccar	70	48.28
Aracı	8	5.52
Diğer	2	1.38

3.3. İşletmecilerin Bilinç Düzeyi

Çizelge 8’de işletmelere ait bazı tarımsal uygulamaları ve görüşleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. İşletmelerin %9.78 toprak tahlili yaptırdığı, %8.70’inin bazen yaptırdığı, %81.52’sinin ise hiç yaptırmadığı belirlenmiştir. Toprak tahlili yaptırmadığını ifade eden üreticilere yaptırmama nedenleri ise; ihtiyaç duymama (%63.04), toprak tahlili hakkında bilgi aktaranın olmaması (%14.13) ve toprak tahlil sonuçlarına güvenmeme (%4.35) olarak belirlenmiştir. Benzer sonuca literatürde rastlamak mümkündür. Aydın ve Unakıtan (2016), tarım işletmelerinin %65.68’nin toprak tahlili yaptırmadığı, en fazla neden olarak da işletmecinin ihtiyaç duymaması olarak belirlemiştir.

Üreticilerin %76.09’u tarım ilacı kullandığı, %23.91’inin tarım ilacı kullanmadığı tespit edilmiştir.

Tarım ilacı kullanma nedenleri incelendiğinde % 59.78’i tarla ve bahçede hastalık ve zararlıların gözlenmesi hususunu birinci sırada, %13.04’ü teknik elemanların tavsiyelerine uyma hususunu ikinci sırada, %8.70’i ilaç bayilerinin önerilerine uyma hususunu üçüncü sırada, %4.35’i komşu üreticinin tarla ve bahçelerinde hastalık ve zararlıların gözlenmesi hususunu dördüncü sırada, %2.17’si diğer hususunu beşinci sırada kullanma nedeni olarak belirtmiştir. Trakya bölgesindeki tarım işletmelerinin de tarım ilacı kullanma nedenleri içinde en önemli neden olarak tarla ve bahçede hastalık ve zararlılarının görünmesi olarak belirtmişlerdir (Aydın ve Unakıtan, 2016).

Üreticilerin %67.39’u fazla gübre kullanımının zararlı olduğu görüşündedir. Benzer sonucu Aydın ve Unakıtan (2016), %94.67’lik gibi büyük bir oranla bulmuşlardır.

Üreticilerin yarısına yakınının (%48.91) gübre miktarını belirleme de kendi tecrübelerine göre yaptığı Çizelge 8’den anlaşılmaktadır.

Üreticilerin %47.83’ü teknik yardım aldığını, %52.17’si teknik yardım almadığını belirtmiştir. Benzer bir sonucu da Bakan ve Aydın (2016), ağırlıkta süt sığırcılığı yapan işletmelerin %65.7’nin teknik bilgi almayı tercih etmediğini bulmuşlardır. Ancak Türkiye’nin Avrupa yakasındaki tarım işletmelerinin %79.29’luk gibi büyük bir kısmı teknik yardımı faydalı bulduğu için yararlandıklarını Aydın ve Unakıtan (2016), yaptıkları araştırma sonucu ortaya koymuşlardır. Polat (2017), araştırması sonucunda araştırma bölgesindeki üreticilerin %57.9’nun yeterli bilgiye sahip olmadığını bulmuştur.

Üreticilerin teknik yardım alınan yerler ise %21.74’ü Tarım ve Orman İl/İlçe Müdürlüklerinden, %17.39’u ziraat teknisyenleri/mühendislerinden; %16.30’u özel veterinerlerden, %14.13’ü atadan–babadan, %11.96’sı diğer işletmelerden %4.35’si ise basından (TV-gazete-radyo) yararlanarak gübre miktarını belirlediklerini belirtmişlerdir.

Üreticilerin münavebe yaptırma durumu ise; %70.65’lik gibi büyük bir oran yapmazken, %29.35’i münavebe yaptığını belirtmiştir. Ancak Trakya bölgesindeki tarım işletmelerinin %98.22’si münavebe yaptığı Aydın ve Unakıtan (2016) çalışmalarında ortaya koymuştur. Daha doğuda kalan işletmelerin toprağı dinlendirme ya da bir takım mineral kazandırmak için münavebeyi benimsemedikleri bu araştırma sonucunda söylemek mümkündür.

Üreticilerin %21.73'ü yeşil gübre uygulaması yaparken, %78.27'si yapmamaktadır. Aynı sonucu Aydın ve Unakıtan (2016), tarım işletmelerinin %90.53'nün yeşil gübre kullandığını bulmuştur.

Üreticilerin %60.87'si tarım kooperatifinden birine üye iken, %39.13'ü Hiçbir tarım kooperatifine üye olmadığı tespit edilmiştir. Hozman ve Akçay (2016), Sivas ilinde yapılan başka bir araştırma da süt sığırcılığı yapan işletmecilerin %15.8'inin tarım kooperatifinden birine üye olduğunu belirlemişlerdir. Polat (2017), TRA2 bölgesinde yaptığı araştırmasında işletmecilerinin %77.4'nün herhangi bir kooperatife üye olmadığını bulmuştur.

Üreticilere tarımla ilgili herhangi bir kurs/toplantıya katılma durumu sorulmuş; %45.65'i katıldığını, %54.35'i ise katılmadığını belirtmiştir.

Üreticilere tarımsal üretimle ilgili kayıt tutma durumu sorulmuş %38.04'ü tuttuğunu, %61.96'sı tutmadığını beyan etmiştir. Ancak Bakan ve Aydın (2016), yaptıkları çalışmalarında süt sığırcılığı yapan işletmelerin %81.1'inin kayıt tuttuğunu belirtmişlerdir. Yine hayvancılık konusuyla ilgili bir başka çalışma incelendiğinde; Ünal ve ark. (2013), Niğde ilinde süt sığırcılığı yapan yetiştiricilerin %62.6'sının bireysel kayıt tuttuğunu tespit etmişlerdir. Bu da hayvancılık desteklerinden yararlanmak için kayıt sisteminin önemini işletmecilerin benimsediğini fakat Sivas ilinde ki işletmecilerin hala kayıt tutmanın önemini benimsemediğinin bir göstergesi olabilir.

Üreticilere işletmelerdeki ahır ve ağıl temizliğini düzenli olarak yapma durumu sorulmuş; %75.00'i düzenli olarak yaptığını; %25.00'i düzenli olarak yapmadığını belirtmiştir. Ünal ve ark. (2013), Niğde ilinde süt sığırcılığı yapan işletmelerin olarak ahır temizliği yaptığını belirtmişlerdir.

Üreticilere kredi kullanma durumu sorulmuş %69.57'si kredi kullandığını, %30.43'ü ise kullanmadığını belirtmiştir. Ancak Samsun ilinde yapılan araştırmada Çelik (2017), aile çiftçilerinin yarısından fazlasının (%50.8) tarımsal kredi kullanmayı tercih etmediği sonucuna varmıştır.

Tarımsal üretim yapan işletmelerin bilinç düzeylerini belirlemek için bir takım sorular sorulmuş ve sorulan soruların cevapların her birine puan verilerek Çizelge 8'de gösterilmiştir. Puanlamaya göre bir işletmecinin alabileceği ham puan maximum 30 puan olarak hesaplanmıştır. Bu ham puanın yarısına denk gelen 15 puan üstü puan alan üreticilere bilinçli üretici yani tarım uygulamaların da bilinçli ya da teknik yardım alan araştıran üretici olarak tanımlandı. 15 puan ve altı alan işletmeciler; klasik işletmeci yani atadan gördüğünü yapan ya da yeniliklere açık olmaya üretici olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda araştırma kapsamında görüşülen işletmecilerin %43.48'i bilinçli üretim yaparken %56.52'si bilinç seviyesi düşük yani klasik yeniliklere açık olmadan üretim yaptığı belirlenmiştir.

3.4. İşletmelerin Yararlandığı Destekler

Çizelge 9 incelendiğinde üreticilerin; %53.26'sı doğrudan gelir desteğinden, %43.48'i süt desteğinden, %35.87'si yem bitkileri desteğinden, %35.87'si akaryakıt desteğinden, %28.26'sı suni tohumlama-girdi (tohum, gübre, ilaç, vb) desteklerinden, %9.78'i alet ekipman desteğinden, %3.26'i diğer desteklerden yararlandığını ve %2.86'sı ise hiçbir destekten yararlanmadığını belirtmiştir. Yani araştırma kapsamında görüşülen işletmelerin en fazla yararlandığı destek doğrudan gelir desteği olduğu söylenebilir. Bu sonuca benzer sonucu

Çizelge 8. İşletmelerin Bilinç Düzeyi İçin Puanlama Tablosu**Table 8.** Scoring Table for Producers of Awareness

İşlemler	Cevaplar	Puanlar	Frekans	%
Toprak Tahlili Yaptırma Durumu	Evet	2	9	9.78
	Bazen	1	8	8.70
	Hayır	0	75	81.52
Toprak tahlili yaptırmama nedeni	İhtiyaç duymama	0	58	63.04
	Bilgi aktaran olmadı	0	13	14.13
	Sonuca güvenmeme	0	4	4.35
	Diğer	0	0	0
Tarım İlacı Kullanma Durumu	Evet	1	70	76.09
	Hayır	0	22	23.91
Tarım İlacı Kullanma Nedeni	Tarla ve bahçede hastalık ve zararlıların gözlenmesi	1	55	59.78
	Komşu üreticinin tarla ve bahçelerinde hastalık ve zararlıların gözlenmesi	1	4	4.35
	Teknik elemanların tavsiyelerine uyma	2	12	13.04
	İlaç bayilerinin önerilerine uyma	1	8	8.70
	Diğer	0	2	2.17
Fazla Gübre Kullanımının Zararlı Olduğunu Düşünme Durumu	Evet	2	62	67.39
	Bazen	1	9	9.78
	Hayır	0	21	22.83
Gübre Miktarını Belirleme Kriterleri	Toprak tahlili sonuçlarına göre	5	9	9.78
	Tarım İl/İlçe Müdürlüklerinin tavsiyeleriyle	4	19	20.65
	Gübreyi satın aldığı firma/kuruluş tavsiyesiyle	3	4	4.35
	Kendi tecrübelerine göre	2	45	48.91
	Baba/dededen gördüğü şekilde	1	9	9.78
Teknik Yardım Alma Durumu	Evet	1	44	47.83
	Hayır	0	48	52.17
Teknik Bilgi Alınan Yerler	Diğer işletmeler	1	11	11.96
	Tarım İl/İlçe Müdürlüğü	2	20	21.74
	Özel Veteriner	1	15	16.30
	Basın (tv gazete-radyo)	1	4	4.35
	Atadan babadan	0	3	14.13
	Ziraat teknisyenleri/mühendislerinden	2	16	17.39
Münavebe Yaptırma Durumu	Evet	1	27	29.35
	Hayır	0	65	70.65
Yeşil gübre uygulaması Yaptırma Durumu	Evet	1	20	21.73
	Hayır	0	72	78.27
Herhangi Bir Kooperatife Üye Olma Durumu	Evet	1	56	60.87
	Hayır	0	36	39.13
Kuruluşun Yönetim Organlarında Görev Alma Durumu	Evet	1	10	10.87
	Hayır	0	82	89.13
Tarımla İlgili Herhangi Bir Kurs/Toplantıya Katılma Durumu	Evet	1	42	45.65
	Hayır	0	50	54.35
Tarımsal Üretimle İlgili Kayıt Tutulma Durumu	Evet	1	35	38.04
	Hayır	0	57	61.96
İşletmelerdeki Ahır ve Ağıl Temizliği Düzenli Olarak Yapma Durumu	Evet	1	69	75
	Hayır	0	23	25
Tarımsal Kredi Kullanılma Durumu	Evet	1	64	69.57
	Hayır	0	28	30.43

Ağrı ilinde Bakan ve Aydın (2016)'nın yaptıkları araştırmada doğrulamaktadır. Süt sığırcılığı yapan işletmelerin %85.5'i doğrudan gelir desteğinden yararlandığını belirtmişlerdir.

Çizelge 9. İşletmelerin Yararlandığı Desteklerin Dağılımı
Table 9. Distribution of Supports by Producers

Destek Türü	Frekans	%
Süt desteği	40	43.48
Yem bitkileri desteği	33	35.87
Suni tohumlama desteği	26	28.26
Doğrudan gelir desteği	49	53.26
Alet ekipman desteği	9	9.78
Girdi desteği (tohum, gübre, ilaç, vb)	26	28.26
Akaryakıt desteği	33	35.87
Diğer	3	3.26
Hiçbir destekten yararlanmadı	2	2.17

3.5. İşletmelerin Başlıca Sorunları

Bitkisel ve hayvansal üretim dalında faaliyet gösteren inceleme alanındaki işletmelerin başlıca sorunları incelendiği zaman; üreticilerin yaşadığı en önemli sıkıntı ürünün satış fiyatı %66.30 olduğu tespit edilmiştir (Çizelge 10). Polat (2017), araştırmasında TRA2 bölgesindeki hayvancılık işletmelerinin %81.0'nin satış fiyatlarından memnun olmadığını ve %45.65'nin pazar sıkıntısı olduğu gözlenmiştir. Bakan ve Aydın (2016), yaptıkları çalışmalarında da işletmelerin ikinci en önemli sonucu pazar sıkıntısı olarak belirtmişlerdir. %42.39 ile verim düşüklüğü üçüncü sırada gelmektedir. % 33.70 ile domuz gibi hayvanların varlığı cevabı dördüncü sırayı, %31.52 ile hastalık cevabı beşinci sırayı, %23.91 ile mera sıkıntısı altıncı sırayı, % 22.83 ile girdi temini yedinci sırayı, %18.48 ile kredi sorunu sekizinci sırayı, %17.39 ile sulama dokuzuncu sırayı, %13.04 ile teknik bilgi yetersizliği onuncu sırayı almıştır.

Çizelge 10. İşletmelerin Başlıca Sorunlarının Dağılımı
Table 10. Distribution of Producers' Issues

Sorunlar	Frekans	%
Pazar	42	45.65
Hastalıklar	29	31.52
Ürünün Satış Fiyatı	61	66.30
Girdi Temini	21	22.83
Mera Sıkıntısı	22	23.91
Eğitim ve Sağlık Sorunları	7	7.61
Kredi Sorunu	17	18.48
Verim Düşüklüğü	39	42.39
Sulama	16	17.39
Teknik Bilgi Yetersizliği	12	13.04
Domuz Gibi Hayvanların Varlığı	31	33.70
Tarımsal İlaçlama	3	3.26
Diğer	2	2.17

4. Sonuç ve Öneriler

Sivas gerek arazi büyüklüğü gerek iklim özellikler bakımından hayvancılığın ve tarımın yoğun yapıldığı illerden birisidir. Bu nedenle ilde tarım ve hayvancılık önemli bir geçim kaynağı olarak öne çıkmaktadır.

Araştırmada Sivas merkez ve merkeze bağlı köylerde tarım işletmelerinin mevcut durumları ve işletmelerin bilinç düzeyinin belirlenmesi amaçlanmıştır. 92 tarım işletmesinde yapılan inceleme sonuçlarında; tarım işletmelerinde eğitim ortalamasının düşük olduğu, yaş ortalamasına bakıldığında 18-30 aralığındaki nüfusun az olduğu, işletmelerin yarıya yakınının hem bitkisel hem de hayvansal üretim yaptıkları, işletmelerin arazi büyüklüklerinin küçük olduğu (ortalama 50.50 dekar), işletmelerin üretmiş oldukları hayvansal ve bitkisel ürünleri pazarlamada zorluklar yaşadıkları, üreticilerin örgütlenme alanında tam manasıyla bilinci bir şekilde hareket etmedikleri ve işletmelerin girdi temini ile ürünün satış fiyatının temel sorunları olduğu görülmüştür.

Yapılan çalışma neticesinde ve literatürde ki diğer araştırma bölgelerindeki üreticilerin eğitim durumlarıyla örtüşen üreticilerin eğitim düzeylerinin düşük olduğu belirlenmiştir. Gerek eğitim seviyesinin düşük olması gerek teknik bilgilerinin yetersiz olmasından dolayı kaliteli ve sürdürülebilir tarım için ilgili kurum ve kuruluşların daha fazla bilgilendirme toplantıları yapması önerilebilir.

Ayrıca işletmelerin üretmiş oldukları ürünleri pazarlama konusunda örgütlenmelerinin düşük olduğundan işletmeye yakın olan bir kooperatif ile ya da işletmeler arası mesafelere göre yeni birlikler kurulması ürünlerin pazarlanmasını daha da kolay hale getirecektir.

Araştırmada üreticilerin bilinç düzeyini belirleyici sorular sorulmuş ve araştırma sonucunda işletmecilerin yarısından azının bilinç düzeyinin düşük olduğu belirlenmiştir. Gerek teknik bilgi azlığı, gerek eğitim seviyesinin düşük olması, gerek girdi kullanımında ki yanlış uygulamalar işletmecilerin eğitim seviyesinin yükseltilmesi gerektiği bir kez daha bu sonuçlar neticesinde ortaya çıkmaktadır. Tarım okullarının çoğaltılıp, desteklenmesi bu açıdan önemini korumaktadır.

5. Kaynaklar

- Ahaotu, E.O., Madubiuke, F.N. and Ifut, O.J., 2013. Smallholder dairy production in Southern Nigeria: production, management and milk quality problems. *International Journal of Agriculture and Biosciences*, 2 (2), 76-81.
- Aydın, B., Unakıtan, G., 2016. Trakya Bölgesinde Faaliyet Gösteren Tarım İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve Tarımsal Uygulamalara Yaklaşımları. *TEAD*, 2(2):11-25.
- Aydın, F., Çelen, M., 2017. GAP Bölgesi Yumurta Tavukçuluğu İşletmelerin Demografik ve Sosyo-Ekonomik Yapısı. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7 (2/2), 107-117.
- Bakan, Ö., Aydın, R., 2016. Ağrı İli Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Özellikleri. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 47 (2), 113-122.
- Ceyhan, A., Şekeroğlu, A., Ünal, A., Çınar, M., Serbest, U., Akyol, E. ve Yılmaz, E., 2015. Niğde İli Koyunculuk İşletmelerinin Yapısal Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma. *KSÜ Doğa Bil. Derg.*, 18(2),s:60-68.
- Çelik, C., Sarıözkan, S., 2017. Kırşehir İli Merkez İlçede Sığır Besiciliği Yapan İşletmelerin Ekonomik Analizi. *Harran Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 6 (1), 38-45.

- Çelik, Z., 2017. Samsun İli Çarşamba İlçesinde Aile Çiftçiliğinin Mevcut Durumu, Sorunları ve Sürdürülebilirliği. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 63 s. Samsun
- Çiçek, A., Erkan, O., 1996. Tarım ekonomisinde araştırma ve örnekleme yöntemleri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 12. Ders Notları Serisi No: 6. Tokat.
- Daş, A., İnci, H., Karakaya, E., Şengül, A.Y., 2014. Bingöl İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine Bağlı Sığırcılık İşletmelerinin Mevcut Durumu. Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi 1(3): 421-429.
- Duguma, B., Kechero, Y. and Janssens, G.P.J., 2012. Survey of major diseases affecting dairy cattle in Jimma Town, Oromia, Ethiopia. Global Veterinaria, 8 (1), 62-66.
- Ertek, N., Demir, N., Aksoy, A., 2016. Sığırcılık İşletmelerinde Kooperatif Üyeliğini Etkileyen Faktörlerin Analizi: TRA Bölgesi Örneği/Analysis of The Factors Affecting The Cooperative Membership of The Cattle Enterprises: The Case of TRA Region. Alinteri Journal of Agriculture Science, 30 (1), 38-45.
- Güler, O., Aydın, R., Yanar, M., Diler, A., Koçyiğit, R., Avcı, M., 2016. Erzurum İli Hınıs İlçesi Sığırcılık İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı/Socio-Economic Structures of Cattle Enterprises in Hınıs District of Erzurum Province. Alinteri Journal of Agriculture Science, 30 (1), 27-37.
- Hozman Baş, S., Akçay, H., 2016. Sivas İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine Üye Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Bazı Teknik ve Ekonomik Özellikleri. Tarım Ekonomisi Dergisi, 22 (1), 57-65.
- Karadaş, K., 2018. Koyunculuk İşletmelerinin Sosyo-Ekonomik Durumu Hakkâri İli Örneği. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 49 (1), 29-35.
- Köseman, A., Şeker İ., 2016. Malatya İlinde Sığırcılık işletmelerinin mevcut durumu: II. Hayvan sağlığı ve ahır hijyeni perspektifinde Biyogüvenlik. Kocatepe vet. J. 9(2):61-69
- Köseman, A., Şeker, İ., 2015. Current Status of Cattle, Sheep and Goat Breeding in Turkey. Van Veterinary Journal, 26 (2), 111-117.
- Köseman, A., Şeker, İ., Karlıdağ, S., Güler, H., 2016. Beekeeping Activities-I The Demographic Characteristics of Beekeepers, the Problems of Beekeeping and the Determination of theviews of Beekeepers related to Current Administrative and Economic Applications. Kocatepe Veterinary Journal, 9 (4), 308-321.
- Önal Özder, A., Özder, M., 2008. Edirne İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliğine Üye İşletmelerin Yapısal Özellikleri. Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi, 5 (2), 197-203.
- Polat, M ., 2017. The effects of the livestock industry on the economic development of the Region TRA2. International Journal of Social Sciences and Education Research, 3 (2), 631-643.
- Shalström, L., Virtanen, T., Kyrrö, J. ve Lyytikäinen, T., 2014. Biosecurity on finnish cattle, pig and sheep farms –results from a questionnaire. Preventive Veterinary Medicine, 117 (1), 59-67.
- Şahin, K., Gürsoy Karadağ, A., 2016. Iğdır İli Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Sosyo Ekonomik Yapısı. Nevşehir Bilim ve Teknoloji Dergisi, 5 (özel sayı), 118-129.
- Turhan, Ş., Vural, H., Erdal, B., 2013. Bursa Tarımının Sosyo-Ekonomik Yapısının Analizi. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 27 (1), 27-38.
- Ünalın, A., Serbester, U., Çınar, M., Ceyhan, A., Akyol, E., Şekeroğlu, A., Erdem, T., Yılmaz, S., 2013. Niğde İli Süt Sığırcılığı İşletmelerinin Mevcut Durumu, Başlıca Sorunları ve Çözüm Önerileri. Türk Tarım – Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi, 1(2): 67-72.
- Yazıcıoğlu, E., Erdoğan, S., 2004. SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Detay Anatolia Akademik Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.